

Christianshavn 1767.

Christian 7. havde ofte voldsomme raserianfald og deltog i natlige hærværks- og svireture i København i selskab med den prostituerede Støvlet-Cathrine. Det var en stor forvirret 16-årig der ikke besteg, men blev presset på tronen i 1766. Han er gået over i Danmarkshistorien som en sindssyg konge. Ifølge moderne psykiatri led han af skizofreni.

Læser man imidlertid Per Olov Enquist "Livlægens besøg" som modtekst til den diagnostiske reduktionisme, reaktiveres 60'ernes anti-psykiatriske tese om sindssygen som en strategisk forståelig reaktion overfor unormale omgivers pres.

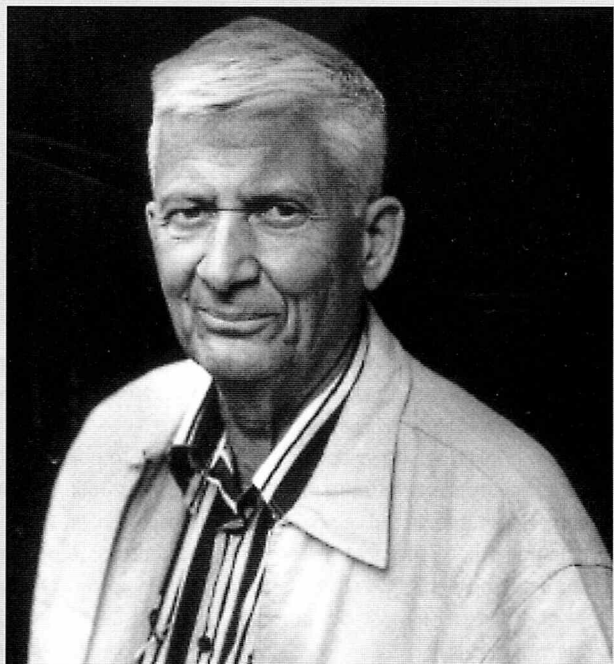
Moderen døde mens Christian var lille, faderen Frederik 5. var fordrukken, og hele det danske hof var i øvrigt et galehus. Som det siges i radioens "selvsving"-programmer: "det er ikke Deres radio, der er noget i vejen med. Det er hele Danmarks Radio."

Med andre ord, i en formation af flyvemaskiner, kan én af maskinerne, som er kommet væk fra de andre, synes at være galt på den. Ude af kurs. Men det kan også være hele formationen, der er på forkert kurs.

Den unge konges reaktioner ugyldiggøres således ikke af Enquist som symptomer på en indre sygdom. Hans roman er fænomenologisk i sin oplevelsespolitik. Kongen er ikke så gal, som han forekommer. Hans besynderlige adfærd kan i vid udstrækning gøres forståelig, hvis man inddrager den sociale, kulturelle og psykologiske kontekst, den udspiller sig i. Og Enquist overbeviser, når han skildrer de nicher af normalitet, som Christian tyr til: en tavs, men lyttende læge, en prostitueret, en trofast hund. . .

Socialpsykiatri når den er bedst, fristes man til (n)utidigt at udbryde.

*Forfatteren til
"Livlægens besøg"
Per Olov Enquist*

Kong Christian 7.

STRUENSEE &

Støvlet-Cathrine

Hoffet havde interesseret sig meget for den unge Christians kønsliv. Eller snarere for den overdrevne onani, som syntes at udgøre hans mest vedholdende strategi i forsøget på at holde melankolien og fortvivlelsen på afstand. Den naturfaglige opfattelse af denne last var, at den svækkede hans rygmærk og angreb hans hjerne. Særlig problematisk opfattede hoffets inderkreds lasten, efter at Christian var blevet tvangsgiftet med sin kusine, den femtenårige engelske prinsesse Caroline Mathilde.

En helt afgørende del af kongehuslogikken var, at arvefølgen med dette tvangsægteskab skulle sikres. Hvilket Caroline Mathilde, omend under indre protest over at være reduceret til fødemaskine for det danske folk, var indstillet på. Christian derimod, var så stærk i sine følelsers renhed, at han ikke var indstillet på at have fremmedgjorte samlejer med en kvinde som han ikke elskede, og som ikke elskede ham.

Denne autenticitet og moral blev af omgivelserne betragtet som et blandt flere symptomer på kongens galskab. Arverækken *skulle* imidlertid sikres, hvorfor hoffets seksualpædagogiske eksperter bestemte, at Christian skulle til en prostitueret med henblik på seksuel oplæring, inden den kongelige sæd blev dronningen til del. Valget faldt på den 24-årige Anna Cathrine Benthagen, kaldet Støvlet-Cathrine efter hendes stedfader som lavede støvletter. Det seksuelle lykkes stiltfærdigt, men uden den ønskede transfereffekt (hvorefter Struensee som bekendt indleder et forhold til dronningen). Mere afgørende i romanens sammen-

hæng end det seksuelle, er det at kongen finder mentalt asyl i Støvlet-Cathrines lille værelse bag bordellet i Bådmandsstræde 12. Og det befriende hun har at tilbyde, er ikke krop men tid og menneskelig rummelighed. Hos hende er der psykologisk set højere til loftet end tilfældet er det i hoffets gemakker, når talen kommer på samvær med én der er anderledes. I næsten syv måneder ses det umage par jævnlige, kongen betragter Cathrine som sin menneskelige velgører.

I al sin banalitet havde hun tid til kongen. Tid til at snakke fortroligt, til at grine sammen, tid til ingenting såsom at falde i søvn og vågne op igen. Hun var en han kunne stole på. Og som kunne det enkles kunst. Som at tage hans paryk af og fugte en blød klud i en skål med vand og tørre alt hans pudder og sminke af ansigtet for derefter at rede hans hår mens han sad der helt roligt og med lukkede øjne på den lille skammel ved hendes fødder. Hun sørgede for ham. Omsorg.

Maskespil

Om nogen, skal en konge kunne forstille sig og være ét med sin rolle. Og Christian var faktisk god til rollespil, blot ikke det store han som enevoldskonge blev tvunget ind i. Med instruktører som var ham fremmede, ja, som havde mishandlet ham fysisk i forbindelse med hans opdragelse og uddannelse (bl.a. Reventlow, hans strenge og frygtede opdragerkontrollant). De rollespil Christian elskede, var først og fremmest dem han i bedste Boal-forum-teater stil spillede

Kong Christian d. 7.
 portrætteret af
 Jens Juel i 1781.

sam-
 men
 med sin
 negerpage

Moranti og hans
 schnauzer-hund. Ynd-

lingsspillet hed "Kongen og det skøre hof".

Han var imidlertid også meget optaget af det professionelle teater. Som tilskuere kunne han blive så stærkt engageret af spillet, at han gik op på scenen og troede han var en af skuespillerne. Hvilket sikkert ville have glædet Antonin Artaud, faderen til "gruens teater". I hoffets sammenhæng, blev det blot betragtet som et blandt flere tegn på kongens galskab.

Ved andre lejligheder spillede Christian med, når italienske teatergrupper gæstede København. Nogle af de få stunder hvor Caroline Mathilde kunne føle sig tiltrukket af sin mand, for på scenen var han en anden. Hans replikker dér virkede mere ægte end hans konversation. Det var som om han først på scenen trådte frem.

Uanset hvor teateragtigt hoflivet end måtte være, så var det et problem for den

yderst sensible Christian, den danske kongerækkes Kaspar Hauser, at han oplevede sin virkelighed som et teaterstykke. Som han var tvunget til at spille med i, men hvor han ikke kendte replikkerne.

Han beundrede de italienske skuespillere. Og misundte dem, fordi de havde en rolle i stykket samt en rolle "udenfor", når stykket var ophørt. Christians pine bestod i, at hans rolle aldrig holdt op. Hvornår befandt han sig "udenfor"? I ønsket om at blive befriet for kongerollen, med dens plage og tvang, kom teatret til at udgøre den virkelighed, som for Christian var den mest virkelige. Det attraktive ved teatret var, at det rummede mange roller og mange ansigter. Noget som overført til realiteternes verden foruroligede oplysningsmanden Struensee, med hans program for fornuft og retfærdighed.

På et tidspunkt lader Enquist således kongen udfordre Struensee's rationalitet, idet han, i det i øvrigt maskebalvante hoffmiljø, gør gældende, at han er en person med mange ansigter (person kan mærkeligt nok også betyde maske). Og han spørger skeptisk Struensee: "...i det fornuftens rige De vil skabe, er der måske kun plads til mennesker støbt i et stykke?"

En del af kongens intelligens og normalitet bestod i, at han som Struensee var optaget af oplysningsfilosofferne. Og ikke fremstod sindssyg i sine skriverier og kontakter til eksempelvis Voltaire. De anfægtelser han overfører til Struensee, i forbindelse med hans ambivalens overfor den nye oplyste fornuft, er velbegrundede. Som Michel Foucault så strålende har fremstillet det, bliver oplysningstidens sejr over ufornuften, herunder psykiatriens naturvidenskabelige italesættelse af galskaben, i realiteten ensbetydende med et negativt svar på spørgsmålet, om der i dette nye rige ville være plads til ham. Og Struensee ønskede et positivt svar: "Der burde være plads også til Christian. Var det ikke det hele gik ud på?"

Støvlet-Cathrine var ikke bare luder, men også en fascinerende personlighed, som gav anledning til flere romaner. Bl.a. en roman af Dagmar von der Lyhne i 1915 og Theodor Ewald's "historiske roman fra Christian den Syvendes tid" (1911). Billedet af Støvlet-Cathrine er fra Theodor Ewalds roman af samme navn.

Etikettebrud

Per Olov Enquist har ikke haft svært ved at finde eksempler i historiebøgerne på Christians stødende, upassende og uforståelige adfærd. Gang på gang glemmer Christian den etikette, som fremmedordbogen minder os om er lig med nogle vedtagne roller for dannet optræden i selskabslivet, især ved hoffet. Og når enten Struensee eller Støvlet-Cathrine bryder hoffets etikette, som da Cathrine slår en af hofsnogene i gulvet, jubler og frydes Christian på samme måde som vi andre gjorde det, da McMurphy (Jack Nicholson) gjorde oprør mod sindssygehospitalets etikette for "compliance"-patienter i filmen "Gøgereden".

Inden landsforvisningen som en potentiel trussel mod den politiske magt, pga hendes indflydelse over kongen, når Støvlet-Cathrine i syv måneder med sin godhed, ro og tid at være kongens mentalhygiejniske velgører (eller støtte- og kontaktperson som det hedder i vor tids socialpsykiatri). Og så gør det ikke så meget at hun også bryder etiketten sprogligt i forholdet til kongen, herunder opmuntrer ham til ulydighed overfor hoffets magtelite ("Du behøver ikke at finde dig i det lort, Deres Majestæt".)

De fleste vil hævde, at en konge som udnævner sin hund til rigsråd, må være sindssyg. Struensee, der var læge og dr.med. og som havde studeret behandlingen af de sindssyge i Altona, græmmes, når kongen kysser sin hund (hvilket vor tids Prins Henrik næppe gør. Eller hvad?). Til gengæld svarer Struensee i bogen afkræftende på, at kongen er sindssyg. Frostskeer i sjælen og psykisk labil, ja. Ekstremt sensibel, javist, men også meget begavet. Og som kongen havde Struensee jo indset, at hoffet som sådan var et galehus.

Til det sidste spænder Per Olov Enquist Kong Christians mange vanvittige handlinger op imod hans nicher af klarsyn. Midt i

vanviddet er der således altid en ø af normalitet, som da Christian mod bogens slutning, hvor Struensees dødsdom er afsagt, irriteres over sproget i et dokument han skal underskrive. I en periode, hvor han er ude i den helt store sindsforvirring, irriteres han pludseligt rationelt så meget over det sære og komplicerede cancellisprog, at han udbryder, at den som har skrevet så sært et sprog "fortjente hundrede slag af pilsken".

I den intense fireårige periode, hvor Struensee var Christian 7.s livlæge, blev der udskrevet mængder af forordninger og love. Det politiske tomrum som den magtfulde konge frisatte, blev okkuperet af Struensee. En skrivebordsreformatør på højt niveau, med kongen som den underskriftsberettigede.

Pudsigt nok har Christian 7. også skrevet under på et dokument i forbindelse med en forbedring af forholdene for de sindssy-

*Johann Friedrich
Struensee malet af
C.A. Lorentzen i 1771.*

ge. Mens Holberg gik rundt i Fiolstræde, kom en vis Claudi Rosset, en fransk galanterihandler, til Danmark ca. 1735. Denne Rosset (1687-1767) blev de "Sindsyges Velgjører", som der står på hans buste på Sankt Hans Hospital. I 1749 var han begyndt at dele ud af sin formue, først og fremmest til Pesthusets lemmer (angiveligt fordi han ville unddrage datteren, som havde giftet sig upassende, hendes arv). I 1766 blev hans legat til fordel for det senere Sankt Hans Hospital "konfirmeret" af Christian 7 (Mogens Møllergård: *Epoker i dansk psykiatri*, s.23-24, 2000).

Den tavse læge

Struensee fik tilnavnet "den tavse". At der ikke kom så mange ord ud af hans mund, var vel en kendsgerning. Til gengæld bestræbte han sig på at sige noget, når han endelig åbnede munden. Hvilket ikke ligefrem var en ambition, som galdt hoffets omgangsformer i almindelighed.

Betegnelsen "den tavse" var ikke venligt ment. Den dækkede over usikkerhed og frygt fra omgivelsernes side, ikke mindst fordi tavsheden var kombineret med en excellent begavelse. Altså, hvad gik han nu og pønsede på og hvad tænker han om mig og om dette og

hint? En fåmælt mand som Struensee måtte bære på onde tanker osv.

Som livlæge for kongen, kan tavsheden imidlertid anskues positivt. Hvad den da også blev af kongen. I moderne forstand var Struensee ganske enkelt en god lytter, en Carl Rogers-agtig "non-directive" terapeut, der ikke som de øvrige folk omkring kongen havde travlt med kognitive normaliseringsprogrammer og disciplinering af det umage. Grundlæggende kunne den sindsforvirrede dreng fra starten fornemme, at hans livlæge var anderledes, lige som han jo selv var det. Han kunne mærke den anden som én, der ikke havde travlt med at afrette og dirigere rundt med ham. Det var i selskab med Struensee's ro og tavshed, han kunne føle sig rolig. Som Støvlet-Cathrine havde han tid, hvilket er det der for alvor karakteriserer medmenneskets sociale responsivitet. At være der. "En velgører har tid", lader Enquist Christian sige.

Struensee kom hurtigt til at synes "om denne sindssyge kloge forvirrede dreng". På en længere rejse, læste han hver aften for kongen til han faldt i søvn: "Når Struensee læste op af "Karl 12.s historie" (Voltaire, bl) skulle han sidde på en stol ved siden af kongens seng og holde ham i venstre hånd, mens han med den anden hånd bladede i bogen. Når kongen så var faldet i søvn måtte Struensee, forsigtigt, frigøre sin hånd, og så lade ham alene med hans drømme."

Struensee's forholdemåde har mange budskaber til vor tids socialpsykiatri. Ved gang på gang at bryde med normaliteten, in casu hoffets etikette, bliver han den eneste inden for hoffets mure, som får et menneskeligt forhold til kongen. En besværlig men vedkommende etik: for at være menneskelig, må man indimellem bryde nogle regler. Også regler som er oprettet og begrundet i netop "det menneskelige". Kongen var fra deres relations begyndelse pirret af netop Struensee's villighed til ikke kun at slække, men også bryde med hoffets regler. Ved ikke at følge de regler, som ikke var til Christians bedste, blev Struensee betydningsfuld for ham.

Livlægen var den kloge socialpædagog*), der dels kunne se meningen med kongens galskab, dels møde og være sammen med ham som en unik anden. Efter at Struensee

var blevet henrettet, overtog den paternalistiske nye magthaver, statsminister Høegh-Guldberg, det personlige tilsyn med kongen. Som ingenlunde beskrives koldt og goldt i romanen. Deres forhold beskrives som forholdet mellem en plejer og hans patient. Hvor Struensee var i en jeg-du relation med personen Christian, er Guldberg i en vi-relation med den ugyldiggjorte sindssyge. Som da han skal realitetskorrigere kongen med henblik på de nye tider: "Struensee er død, Deres Majestæt. Det ved vi jo, ikke? Ved vi ikke det? Det er vi jo blevet enige om? Er vi ikke det?....Deres Majestæt må se at falde til ro. Vi mener at Deres Majestæt snart bør finde Deres seng og gå til ro. Det er vores afgjorte mening."

"Livlægens besøg" er først og fremmest en strålende historisk roman, som man kan læse på linje med eksempelvis Johannes V. Jensens "Kongens Fald". Men det er også, som denne tekst har forsøgt at anskueliggøre, et aktuelt bidrag til diskussionen om normalitet og afvig. Et indlæg i den standende etik-debat om et samfunds evne og vilje til at rumme det følsomme og anderledes. Eller det modsatte.

Nogle vil muligvis føle sig tilstrækkelig oplyst, når de i hhv. Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie og i Den Store Danske Encyklopædi kan læse, at denne mangefacetterede personlighed, Christian 7., kort og godt led af skizofreni. Det er Per Olov Enquist's fortjeneste, at dette éndimensionelle og reduktionistiske psykiatriske gravmæle ikke har fået lov til at stå alene.

*) I en tid præget af professionernes iver efter at medicinere, sengelægge og normalisere det anderledes, er det befriende at se modsatrettede humanistiske efterfølgere til Struensee. I et større "oplysningsprojekt om sindslidendes hverdagsliv", svarer psykiateren Anse Leroy temmelig ikke-psykiatrisk, at hjælp til de lidende ikke nødvendigvis skal være med stort H. Men hjælp "som et naturligt nærvær af andre", som en evne til at kunne udholde den andens lidelse indenfor hverdagslivets normale strukturer. "At være til stede", at være velgører gennem tid, uden at gå ind i sindssygdommen (Annette Madsen (red.): Sprækker i virkeligheden. 1999).